

M. VIKTORINA ZE VŠEHRD

O PRÁVIECH ZEMĚ ČESKÉ

KNIHY DEVATERY.

Ku pánům Kostkám z Postupic.

O práviech země české Mistra Viktorina ze Všehrd
počínají se knihy prvnie; najprvé předmluva.

Najjasnějšímu kniežeti a pánu, panu Wladislawowi,
uherskému, českému jc. králi a markrabí moraw-
skému, lucemburskému a slezskému wýwodě a lu-
žickému margkrabí jc.

O práviech země české Viktorina ze Všehrd

počínají se

KNIHY PRVNIE.

Předmluva.

¹⁾ Země česká od založení svého, páni z Postupic, až do tohoto času . . . ¹²⁾ hned jmény Čechův statečných vlastními zřetelně okazati . . . ³⁷⁾ od kteréhož země česká jméno vzala jest, počátek psanie . . . ⁴²⁾ až do těchto časův vypisujícíe, ⁶⁴⁾ v manství a v službu podmanění téměř všech kniežetství okolniech ⁵⁷⁾ kterůž jsou VMst a Čechové přemáhati přivykli ⁶⁰⁾ za starých Čechův byla přivedena, a zvlášť, ⁶²⁾ a zvlášť jestliže se Němcům v zemi české ⁶³⁾ nyní obnoveného a znovu stvrzeného s jinými Čechy nedopustíte ⁶⁸⁾ ani přieti chtie. Ale o mužnosti . . . ⁷³⁾ od staradávna spravují, k užitku VMstí najprvé, potom i jiným mnohým a k budoucí paměti . . . ⁷⁷⁾ neb všem dobrým milejší a užitečnější jest pokoj než válka; ⁸⁰⁾ zemi české málo nebo nic užitečnými; ⁹³⁾ než všem jest svoboda puštěna, ktožkoli chtie při tom býti. ¹⁰⁵⁾ a na řečníky utratí, než ji súdem dosáhne, ale v Čechách každý v jednom roce a druhy prvé konec o svú při móż vzieti, beze všech velikých nákladův . . . ¹¹⁰⁾ sobě kmetové pokládají, ¹¹²⁾ kdyby kmetové pány a rytieřstvem k tomu ¹¹⁸⁾ a doma skrze opuštění hospodárství svých škody nemalé berúce, k slyšení přijíti nemohú, než spravedlnost jich

Všehrd.

1*

jim se prodlévá, ¹²⁶⁾ před každým soudem českým sám svú při móż vésti, ¹³⁶⁾ prvních i potomních, ode všie země, po dskách. ¹⁴²⁾ a najda se spravit i sobě i přátelóm svým radu dáti. ¹⁴⁴⁾ což tuto spíši, nebo dskami nebo nálezy panskými, starými i novými. . . ¹⁵⁶⁾ a svého všickni hledie, obecného žádný) ¹⁵⁷⁾ čemuž se každý vyhýbá, ¹⁶⁶⁾ všudy široce rozlila, a také na ty ježto od lidí z peněz . . . ¹⁷³⁾ doma o to snadně radu vzietí. ¹⁷⁶⁾ netoliko VMsti a domu VMsti najprvé, netoliko dobrým, ale také i zlým, ¹⁸⁶⁾ kterýmž jsmy všickni z přirozenie i z viery zavázáni dobře činiti. ¹⁸⁸⁾ proti nepravým všem brániti, ¹⁸⁹⁾ všech jiných chudých, kteříž sobě sami ¹⁹⁰⁾ kteříž k své chytrosti dobrým škodné ¹⁹³⁾ jich úklady před soudem odkryjí. ¹⁹⁴⁾ spravedlnosti nemajíce, lstí skrze pomoc ¹⁹⁶⁾ i hrdla připravovati chtěli ¹⁹⁸⁾ i škodu i hanbu uvedú. ¹⁹⁹⁾ na sídu zemském odsúzenú býti, ²⁰⁴⁾ slovy nebo mocí ²⁰⁹⁾ poněvadž pro VMst najprvé a potom pro mnohé mnohým . . . ²¹¹⁾ žádnému člověku jinému nechtěl jsem napsati a jich titule dáti, než VMsti, tudy vděčnost častých a mnohých dobrodiní mně od VMsti činěných chtě okázati, aby což pro užitek mnohých psáno jest, žádnému jinému nebylo připsáno ani k komu jinému než k VMsti obráceno, což se široce k užítku mnohých vztahuje, a tudy úmysl mój ode všech aby poznán byl, že jsem toho pro žádné darów očekávání, ²²⁰⁾ na se vzal, ani abych se komu jinému chtěl zachovati než VMsti napřed a potom dobrému každému, a tak abych všem což na mně jest, vóbec prospěl. ²²⁴⁾ jestli že kterým dobře skrze VMst najprv a potomně prospějí, buď vděčnost. Naposlady VMsti najprvé a potom jestli že jinam toto úsilí mé skrze VMst přijde, každého ²³⁰⁾ jestli že jsem já k tomu dokonání, kteréž by na to slušelo, nepřivedl, ale rozumnějším a výmluvnějším aby o tom potřebně a dokonale psali, příčinu jsem dal. . . ²³⁵⁾ to což mnú učiněno, k své pomoci přijma. ²⁴⁰⁾ spolkem zaviera, ²⁴²⁾ po těch nápisiech mohl naleztí (najítí).

Země česká od založení svého, Najjasnější králi, až do tohoto času jak položením okolnie země převyšuje, tak mužností lidí z ní poslých, kdyby mužnosti té proti nepřítelóm svým, ne sami proti sobě užívali, i spravedlností práv, kdyby je v své

5 pevnosti nepohnutě držeti chtěli, daleko a velmi přesahá.

O mužnosti jich v válkách, vně i doma, dostateční důvodové jsú skutkové jich, statečností válečnú všem zemjem okolním, králóm, kniežatóm, markrabím i riešským městóm i Římu prieliš známí, i v jiných dalekých zemiech, křesťanských i pohanských,

10 ciesari tureckému a Turkóm, i jiným pánóm velikým na všecky strany světa široce. Všeck lidí pólnočních jsú statečností zvláštíní i znamenitější i vzácnější. Mohl bych to, což mluvím, hned jmény Čechów statečných vlastními a účinky jich statečnými i velmi přievažčivými i divnými zřeteldně okázati, kdybych

15 o válkách kroniky a o mužnosti české, ne o práviech českých

knihy jměl psáti. K jichžto mužnosti okázání nenie mnoho svědkův potřebie přivoditi, poněvadž jsú i ženy české za starých Čechův, Libuše, Vlasta, Šárka i jiné mnohé, statečnosti mužské následovati směly, zbroj na se bráti, jezdití, stříeleti, honiti, kláti, pole držeti, hůfy své šikovati, a s muži se statečně potý-²⁰ kati, i bíti i přemáhati, uměním, zvyklostí i smělostí a šťastností, a což se říedko v ženách nacházie, mužností i statečností i silú v válkách mužóm napřed nic nedati. Nechci připomínati o potomních ženách a nedávních, kteréž k těm starým podobné mužností jsúce, německých mužův byly jsú statečnějšíe, a s sta-²⁵ tečným Janem z Kalicha, jako někdy za starých Čechův Oldřich, Spytihněv, Soběslav, Vladislav, Břetislav a jiná kniežata, všecky Němce z země České jsú vyplely. Ale zase k Čechóm se naryrátím, jichžto mužné účinky a statečné skutky vyznávají a svědčie rozliční a mnozí mužnosti jich vně i doma dóvodové i kroniky³⁰ o nich ne českým jazykem toliko, ale latinským i jinými jazyky cizími sepsané, a ne od domácích samých, ale také od rozličných cizozemcův, kteříž nepřátelé českého jazyka jsúce, chvály však statečné mužnosti a mužné statečnosti české zamlčeti jsú nemohli; než jich účinky znamenité, statečnosti, síly, mužnosti i rozumu³⁵ i uměnie válečného plné, od najprvnějších Čechův až do času tohoto pilně vypsali, od Čecha prvníeho, od kteréhož i země česká jméno vzala jest, a od Kroka súdece země české počátek psánie svého založivše; kniežata také země české od Přemysla orače, kterýž jest prvníem kniežetem země české byl, i krále⁴⁰ potomnie všecky, od Vratislava krále najprvnějšíeho, když kniežetství k sláve královské přišlo jest, až do těchto našich časův, v kterýchž se již VMsti Kské mužnú statečností a spravedlivú múdrotí sedm a třidceti let země česká spravuje a v válce i v pokoji říedí, světle vypisujícíe; aby Vlachové, Němci i jiní rozliční⁴⁵ cizozemci, kroniky české svým jazykem čtúce, mužnosti a statečnosti v válkách, spravedlnosti a sídu v pokoji od Čechův sobě k naučení příklady bráti mohli, a aby se z skutečných účinkův od Čechův nedávno dovozovaných lépe než z řeckých nebo svých domácích, již pro starost a času vetčost v zapomenutie⁵⁰ vešlých, v knihách toliko zóstalých, pravé mužnosti i spravedlnosti učili. A jistě pravějšíe a dokonalejšíe chvály nenie mimo tu, kteráž od nepřitele pochází!

Jsú také statečností české jistá svědectvie: v manstvie a
 55 v službu uvedenie téměř všech kniežetství okolních i království
 některých, kteráž, ačkoli skrze některé krále české z manstvie pro-
 puštěna jsou, však rozumem a mužností i zkušeným uměním v vál-
 kách a zvláštní šťastností, kterúž jsou VMst. Kská [a Čechové] veliké
 krále, mocné země a velké pány přemáhati přivykli, zase k manství
 60 prvniemu přivedena býti mohou, tak jakož jsou od starých Čechův,
 kniežat a králův českých, VMsti předkův, byla připravena,
 a zvláště jestli že se Němcóm a jiným cizozemcóm VMst. Kská
 v zemi české předkův svých obyčejem saditi, kořeniti a rozmá-
 hati vedle práva starodávniého, nyní obnověného a znova VMsti
 65 Kskú ztvrzeného a dskami zemskými zapsaného, nedopustíte;
 neb to též oni Čechóm v svých zemiech činie a žádného Čecha
 nikdež žádným obyčejem trpěti nechtie a z přirozenie aneb raději
 z úmysla Čechóm nepřejí, ani přieti chtie. O Němciech mluvím.

Ale o mužnosti české v válkách, poněvadž kroniky i od
 70 cizozemcív k chvále jich sepsané široce vypravují (ač jsou mnohem
 více Čechové statečného činili, nežli jest o nich všemi kronikami
 vypsáno), tuto já psáti nemíním, než o práviech českých, kterýmiž
 se v pokoji od staradávna spravují, ačkoli ne všem, ale snad
 některým k užitku a k budoucí paměti psáti jsem umínil, poněvadž
 75 se málo těch nacházie, kteříž by o práviech zemských k správě
 nynějším i budoucím co psaného zůstavili. A o práviech raději
 než o válkách psáti mi se chce; neb všem dobrým milejší, už-
 tečnější a příjemnější má býti pokoj nežli válka; neb i válka se
 ne pro válku, ale proto, aby z války pokoj byl přiveden, zdvihá,
 80 a jest se lépe (vedlé starého příslovie) tři léta súditi a sněmo-
 vati, než jeden rok váletí, zvláště doma a v zemi, kteráž válka
 domácíe všech jiných válek jest najukrutnějšíe a najškodlivějšíe.

Z těch i jiných příčin tyto knihy o práviech zemských sepsal
 jsem, kterýmiž království české (jakož jsem prvé pověděl,) okolnie
 85 země znamenitě přesahá; neb svými se právy v něm lidé,
 vlastními a domácími, ne německými, majtpurskými, nebo jinými
 cizími a přespolními súdie. — Súdie se také sami sebú, Královskú
 Milostí najprv a kmety [Čechy], totižto pány a vladkami k súdu
 volenými, ne doktory nebo jinými lidmi v práviech přespolních
 90 a cizích učenými, zemi české k jich obyčejóm málo nebo nic
 užitečnými. — Ale ne zavřeným, než světlým a otevřeným súdem

se súde, k kterémuž jíti a poslúchati zádnému se nehájí [nebrání], než všem jest svoboda puštěna k súdom jich, ktožkoli chtie při při tom býti. — Aníž také jest k českým súdom jiného jazyka potrebie, než přirozeného českého, poněvadž na žádném súdu⁹⁵ českém nemá jinak mluveno býti ani od cizozemcív (kdyby co před súdem činiti měli), než česky, jakož právo země české káže; neb i dsky všecky i nálezové všickni nejinak než česky se píší a z práva tak budoucně psáti mají, jakožto potom bude na svém místě [místem svým] ukázáno. — Tíemto ještě práva¹⁰⁰ země české práv jiných zemí okolních vyššie jsú, že v jiných zemích a cizích súdech lidé dlúho k slyšení nepřicházejí, a v mnohých letech o své pře rozsúzeni nebývají, a žádný o své věci brzo konce nebéře, a kto se o malú věc sudí, prvé ji na doktory a na řečníky [ty ktož od lidí mluvie] utratí, než jí¹⁰⁵ súdem dosáhne; ale v Čechách každý v jednom roce, a druhdy prvé, konec bére o svú při, beze všech velikých nákladív, beze všech darív, poct a alafancív, kterýchž žádný český súdce nechce bráti; a takové pocty a dary, by pak bohaty přieliš byli, za hanbu a za neslušnost, za potupu a za podezření sobě kmetové¹¹⁰ a súdece zemští pokládají. (A ještě by spěšnější konec o své pře lidé brali, kdyby kmetové a súdece zemští VKskou Mstí, a úředníky zemskými najvyššími [pány i rytierstvem] k tomu držáni byli, aby pilně pře slyseti a déle na súde sedati a raněje súditi ráčili, stranných a nepóhonných při, kteréž vedlé práva¹¹⁵ slyšány býti nemají, mezi póhonné nevkládajíce. Kterúž věc těžce mnozí nesú; neb ti, kteříž právem živi jsú a vedlé práva slyšáni býti mají, náklady na to veliké a útraty vně činiece a doma skrze opuštění hospodárství svých na tom škody nemalé nesúce, k slyšení přijíti nemohú, než spravedlnost jich skrze odtahování¹²⁰ súdu jim se prodlévá, a těm ježto po právě nejdú, nákladív a útrat, škod žádných vně ani doma neberú, hned se slyšenie, jakž brzo zavolají, beze všech póhonív i častých jjezd dává). — Nenie také potrebie k súdom českým ani doktora, ani řečníka [vymlúvače] zvláštneho, poněvadž té svobody jest země česká, že¹²⁵ každý před každým súdem českým a zvláště před zemským sám svú při móž vésti a sám za sebe beze všech doktorív (kteríž také, by pak k tomu dobytí byli, málo by zemským právóm rozuměli) a beze všech řečníkív [vymlúvačív] zvláštních mluvití

130 může, žalovati, odpoviedati, a proti každému sebe i spravedlnosti své brániti, i na každém jí dobývati, tak chudý jako bohatý, žena jako muž.

O těch práviech země české jsem psáti umínil, ne tak jakobych je ustanovovati anebo vynášeti chtěl (viem na koho 135 to slušie), ale vynášena a dávno ustanovená od kniežat a králów českých prvních i potomních a zvláště od VMsti Kské a potom od súdci všie země české po diskách a po náleziach panských na rózno a rozdielně položená, shledati a v hromadu krátce sebrati, má mysl všecka [mój úmysl všecken], všecka má práce 140 jest; aby jeden každý, ktož co při súdech nebo při diskách činiti má, mohl snadně v nich k užitku svému, což by jemu potrebie bylo, nadjiti, a najda se poněkud spraviti, a sobě i přátelóm svým i jiným lidem rozličným radu dáti. Kdež já z sebe nic bez dóvodu světlého psáti nebudu, než všecko, což tuto o práviech 145 v těchto knihách spíši, nebo diskami, nebo nálezy VMsti Kské a panskými, starými i novými, obecnými neb zvláštními, nebo obyčejem a zvyklostí, kteráž za právo jest [všudy se drží], bude moci ukázáno a dovedeno býti; jinak jistého nic, nic stálého nemohlo by lidem k užitku a jistotě, než k škodě a k neužitečnému 150 troštu sepsáno býti, poněvadž by jim to, po čemž by šli, zóstati a platno býti nemohlo.

Dlúho jsem očekávaje meškal, zdali by kto tu práci na sebe vzieti chtěl, ješto by to mne rozumněje mohl vyhledati, potrebněje sebrati, výmluvněje i příhodněje vypsati. Ale žádného 155 se dočekati nemoha (neb každý sobě raděje než obci živ jest, a svého všickni hledie, obecného ne každému se chce) k tomu jsem svú mysl obrátil, abych to na se vzal, čemuž se téměř každý vyhýbá, a někdy sebe i svého užitku zapomena a odlože, o to abych myslil, což by ač ne všem obecně, ale snad mnohým 160 [některým] zvláště mohlo nynie i potomně slúžiti; vinu všetečnosti chtě raděje podstúpiti, než toho, což by mnohým vóbec k užitku slúžilo, tak nechati a mlčením jako jiní pomínúti, aby lidé dobří, práv a desk zemských i dvorských nesvědómí, od chytrých skrze jich vtípnost a svú neumělost ke škodám roz- 165 ličným, v nebezpečenství cti, zbožie i statku svého přivedeni tak lehce býti nemohli; a zvláště časów těchto, kdež se jest všeliká lest, neupříenmost, závist, nevěra s úklady a se všemi nepravostmi

všudy po všem světě široce rozlila — i v Čechách se jí nenedostává — a také na ty, ježto od lidí z peněz mluvie a lidem z peněz, z poct, z darův velikých a úplatkův a z rozličných alafancův¹⁷⁰ radie (kterýchž se za naše paměti dosti nacházie,) aby statkův svých neutráceli; moha každý, ktožby co v sůdu nebo u desk měl činiti, doma o to snadné poněkud a beze všech úplatkův radu vzieti, čehož u řečníkův [vymlůvačův] nákladně hledá.

Neb což na mně jest, chtěl bych rád těmito knihami a tiemto¹⁷⁵ mým úsiliem netoliko dobrým, ale také i zlým a nepřátelóm svými dobře poslúžiti (neb nic tak dobře dobrému neslušie, jako žádnému neškoditi a komužkoli móż, dobře činiti; tiem člověk největší věci podoben učiněn bývá, když dobrým i zlým jednostajně prospievá). Kterýž mój úmysl jest, obojím dobře poslúžiti, zlým¹⁸⁰ jako dobrým: Dobrým, aby cti, zbožie, dědictvie, peněz i všech spravedlností svých uměli i brániti proti nepravým, i na jiných, ktožby jim co bezprávně odjali, svého dobývati a všeliký úklad a moc, jim od hrdých nebo od bláznův učiněný, k opravě přivesti a se úkladóm i moci jich právem nebo mocí rovnú brá-¹⁸⁵ niti, a najprvé vdov a sirotkův (kterýmž jsme všickni z přirozenie i z viery pravé křesťanské obecně zavázáni dobře činiti a jich proti nepravým všem brániti, a nikdyž v potřebách je neopúštěti) a potom všech jiných chudých i neviných, kteříž sobě sani ani obrany ani rady dáti nemohú. Zlým pak, kteříž k své chytré¹⁹⁰ a zlé lsti, dobrým škodné, práva dobrá zle sobě na pomoc za obranu berú, lest právóm rozličně činiece, aby, poznajíce, že chytrostí jich dobří rozumějí a jich úklady před právem aneb súdem odkryjí, o to se pokúšeti nesměli, aby spravedlností nemajíce, chytrostí skrze pomoc práv sprostné a dobré lidí¹⁹⁵ o statky jich, o čest i hrdla, a zvláště vdovy a sirotky pripravovati nechtěli; znajíce, že ne na ty, na kteréž chtie, ale na se, na kteréž nechtie, i škodu i hanbu a někdy i pomstu uvedú. Neb nenie malá hanba [lehkost], na sůdu zemském spravedlivě a vedle práva odsúzenu býti a křivu zóstatí, a zvláště tomu,²⁰⁰ ktož pohánie; ani škoda lehká, poněvadž tomu, kohož jest tak o statek anebo jinak oč sobě k vůli pripraviti chtěl, když bude odsúzen, škody vsecky i všeliká přečiněnie slovy, skutkem, řečí nebo mocí učiněná s hanbú napravovati musí. A tak tudý má práce bude moci i zlým k užitku přijíti, že se i škod²⁰⁵

i lehkostí uvarují, když se o to pokúseti nebudú, což by jim netoliko zóstatí nemohlo, ale také by jim jistú škodu s lehkostí a s potupú i s posměchem přivesti mohlo.

Kterýchžto knih, poněvadž pro užitečné dobré mnohým ne-
 210 spáníem, rozličným úsilíem, častým myšleníem, čteníem desk
 a nálezov starých ustavičným pracně jsú složeny, žádnému jsem
 nechtěl nadepsati a jich titule dáti než VKské Msti, pánu země
 této i svému najmilostivějšímu, aby což pro užitek obecný
 mnohých psáno jest, žádnému nebylo jednomu, zvláštne osobě,
 215 připsáno, ani k jednomu obráceno, co se široce k užítku mnohých
 vztahuje, než k tomu, ktož těmi všemi vládne a všecko v zemi
 české též jako i v uherské i v jiných zemích mnohých spravedlivě,
 mocně a pokojně spravuje; a tudy úmysl moj ode všech aby
 poznán byl, že jsem toho pro žádné darov očekávání, pro
 220 žádné odplaty ani pro chlubenie mrzké na se nevzal, ani
 abych se komu jinému chtěl zachovati kromě VMsti Kské, než
 abych mnohým anebo všem, což na mně jest, vóbec užitečné
 poslušil. Od kterýchž ani darov ani větrné a padlé chvály nežádám;
 odplata mého úsilie Bóh a Slovo vtělené, a všech jestli že kterým
 225 dobře poslúzím, buď vděčnost.

Naposledy každého ktož tyto knihy čísti bude, prosím, aby
 ne prvé súdil než přečte; ale každý ktož je čte, přečti, a tak teprv
 nebo chval nebo utrhaj. V kterýchžto jestli že má práce užitečna
 nenie, vólejistě jest chvalitebná; neb u velikých věcech i na samém
 230 chtění dosti jest, by k žádnému skutku nepřišlo. Kdež jestli že
 jsem já k té dostatečnosti, kteráž by na to slušela, nepřivedl, ale
 rozumnější a výmluvnější aby o tom potřebně a dokonaleje
 psali anebo psati mohli, příčinu jsem k tomu nemalú dal, aby
 ten komuž se mé toto psání líbiti nebude, sám lépe, užitečněje
 235 a potřebněje o tom i výmluvněje vypsál a to což mnú učiněno
 jest, k své pomoci přijal.

Ale pro snadnější nalezení což by komu potřebie bylo,
 aby tesknost i těžkost čtení všech celých knih odehnána byla,
 předložil jsem nápis dvojí: Jeden obecný, co se v kterých
 240 knihách spolkem nalezá a zaviera, druhý zvláštni, o čem se
 v každých knihách rozdielně píše, aby každý čehož by hledal,
 snadně po těch nápisích k potřebě své mohl najíti.